

Oldehove noemt men ook wel Humsterland

38

Tekst: J. RITTERSMA
Foto's: P. WERNEKINCK

Zo langzamerhand naderen we het einde van het stroomgebied van het Reitdiep. Ons resten nog een bezoek aan de gemeente Oldehove, de gemeente Kloosterburen (om de beschrijving van het Marnegebied te completeren) en tenslotte de plaats Zoutkamp en het Lauwerszeegebied. In het vorige artikel waren we met u in de gemeente Ulrum. We steken nu het Reitdiep over en komen op het grondgebied van de gemeente Oldehove. Deze gemeente grenst oostelijk aan de gemeente Ezinge en in het westen aan de Friese provinciegrens. Het telt 21 dorpen of gehuchten. Dit is een tamelijk hoog aantal gezien de totale oppervlakte (4090 ha).

Een van de twee molens die Oldehove nog rijk is.

tooid. Het is in opzet een vroeg 13e-eeuwse kerk met een forse 15e-eeuwse toren.

Oldehove was de zetel van de proost van Humsterland. In het jaar 1533 richtte de officiaal van de bisschop van Munster 'n brief aan de proost om streng op te treden tegen de zg. wederdopers. Als reden werd genoemd: "opdat de openbare en burgerlijke Landsregering niet tegelijk met de godsdienst omgekeerd worde".

In Oldehove bevonden zich toentertijd veel wederdopers. Het is wellicht interessant iets meer te vertellen van deze geloofsgroepering.

Clauken

De huidige gemeente Oldehove noemt men ook wel Humsterland. In oude geschriften komen we tevens de namen Hugmerchi, Hummerche en Humarcha tegen. Reeds in het jaar 1188 komt de naam 'de Aldehave terre Hummerk' voor. Met het eerste wordt Oldehove en met het laatste Humsterland bedoeld. Men vermoedt dat een deel der volksstam der Chauken (de Hugen genoemd) zich in het jaar 400 hier hebben gevestigd. Ze woonden dus in het gouw tussen de Hunze en de Lauwers. De Lauwers is de grensrivier tussen de provincie Groningen en Friesland.

Mr. Feith verklaart de naamgeving als volgt: bovengenoemde streek zou dan Hugmerchi worden genoemd, d.i. de mark der Hugen. In het oude Humsterland vinden we maar liefst 16 wierden. Merkwor digerwijs is de hoofdplaats van dit gebied, n.l. Oldehove, niet op een wierde gebouwd, maar op een hoog opgeslibde kwelderrug (zoals b.v. Uithuizen).

Vanwege al deze wierden is het Humsterland bij uitstek geschikt om eens per fiets te doorkruisen, vooral in het voorjaar en in de zomer. U zult dan genieten van al die typische wierdedorpjes, waarvan we willen noemen Niehove, Aalsum, Kernwerd, Selwerd, Barnwerd en Saaksum.

Het meest typische dorpje is Niehove; alle huisjes zijn gebouwd rond de 13e-eeuwse kerk. Het dorp Niehove komt voor als tegenstelling tot Oldehove. Een hove of hof was vroeger een oude rechtplaats. We noemden daareven ook het dorp Saaksum. Dit dorp ligt meer in de oostelijke richting, tegen de grens van de gemeente Ezinge. Oldehove, Niehove en Saaksum worden samen genoemd als het Humsterland aangeduid. Dit komt o.m. tot uitdrukking in het gemeentewapen. Dit gemeentewapen toont ons n.l. drie kerken. In de wapenbeschrijving wijst men er op, dat deze kerken symbolen zijn van de bovengenoemde drie kerspeldorpen.

In Saaksum staat een kerkje daterend uit 1850 met als bijzonderheid een laatgotische zadeldaktoeren. Deze toren bevat een ingebouwde kapel. De restauratie is in begin dit jaar gereedgekomen. Een belangrijker restauratie was die van de N. H. kerk te Oldehove. Ook deze restauratie is nagenoeg vol-

ten zij in schuilkerken samenkomen. Ook in de Ommelanden kwamen talrijke Wederdopers voor. In 1534 traden ze op in 't Zandt. Ze zeiden dat ze de Heilige Geest ontvangen hadden. Een schoenmaker en een hovenier gaven zich voor profeten uit. Ze keerden zich tegen de priesters en monniken, maar ook tegen de overheid.

Toonaangevende Wederdopers in de Ommelanden waren Jacob Kremer te Winsum en Tonnis Kistemaker uit Appingedam. De aanhang der Wederdopers was zeer aanmerkelijk in de Ommelanden. Het was niet alleen een godsdienstige beweging, maar ook een maatschappelijke strijd tegen de bezittende klasse. Daarom werden ze tenslotte dan ook krachtig vervolgd door Karel van Gelre en keizer Karel V. De groninger profeten waren meest eenvoudige mannen, veelal ambachtslieden.

In 1536 werd Karel V heer van Groningen en kwamen er strenge bepalingen tegen de Wederdopers. Maar nadat Munster was gevallen, liep de beweging van de Wederdopers dood. De Doopsgezinden van Menno Simons kwamen er voor in de plaats zonder buitensporigheden en zonder maatschappelijke strijd.

In het jaar 1534 maakten vele Wederdopers in Nederland zich gereed voor een tocht naar Munster, het Mekka der Wederdopers. Velen verkochten have en goed en gingen op reis. Vanuit Monnikendam gingen 30 schepen onder zeil in de richting van Overijssel. Er waren 3000 mannen, vrouwen en kinderen aan boord; in Genemuiden liepen ze in de val. In het hele land werden de slachtoffers ter dood gebracht door onthoofding en verbranding, vrouwen door verdrinking. Zo velde het hof van Holland alleen al 54 doodvonnissen. Het betrof bijna uitsluitend arbeiders, matrozen en andere mannen uit het volk. Ook in 't Zandt omvatte de beweging veelal arbeiders, kleine boeren en ambachtslieden.

Na de val van Munster in 1535 werd de vervolging voortgezet. Er vielen opnieuw talrijke slachtoffers. In 1540 treden dus de Doopsgezinden op, maar gedurig kwamen er nog klachten over de Wederdopers. Zo b.v. in 1615 toen de Synode zich bezwaard achtte over een samenkomen te Holwierde van wel 300 man, waarbij dagelijks een vette os geslacht werd en 4 ton bier werd gedronken en de tafel de ganse dag gedekt was. Ze waren er nu eenmaal en de Stadsregering moest daar wel rekening mee houden. Zo werden de Mennonieten in 1613 vrijgesteld van de eed bij ordonnantie van de Weeskamer en in 1616 bij Stadsresolutie. In 1672 werden ze vrijgesteld van het dragen van wapens, maar het goed maken door meer te betalen, het zgn. wachtgeld. Het wachtgeld was het geld, dat betaald moest worden door de schutters die geen zin hadden de wacht te betrekken. Dit geld was een deel van het inkomen van de hofman.

De Wederdopers werden nadien heftig vervolgd. Menno Simons verzamelde de verstrooide vreedzame Anabaptisten. Na de Munsterse woelingen noemden deze zich liever Dopers of Doopsgezinden. Ook worden ze wel Mennonieten genoemd. Ze stonden een volkomen scheiding van kerk en staat voor.

In de tijd van de Republiek (aan het eind van de 17e-eeuw) werden de Doopsgezinden geduld en moes-

Het watergemaal „De Waterwolf” bij Lammerburen. Dit gemaal werd in het jaar 1920 door de koningin in werking gesteld. Het heeft een capaciteit van 4 miljoen liter water per minuut.

Ook in de Ommelanden werden de Doopsgezinden lastig gevallen. Hun kerkgebouw in Visvliet werd in 1644 vernield. Hun nieuwe kerk te Pieterzijl werd op last van de Grietman gesloten. Zo'n doopsgezinde kerk noemde men meestal een vermaning. Het waren veelal schuurachtige zaalgebouwen. Een mooi voorbeeld van een Doopsgezinde Vermaning of Vermaanhuis vinden we in Zijldijk (gem. 't Zandt).

Er ontstonden bij de Doopsgezinden verschillende sekten. Diverse sekten hebben zich in 1809 openlijk en plechtig verenigd. Hun oudste leider, P. Klomp, hield bij die gelegenheid een leerrede. In het jaar 1829 trad de Humsterlandse Sociëteit tot de Verenigde Gemeente toe. Wel een bewijs trouwens, dat zich in het Humsterland vele Doopsgezinden ophielen.

Lammerburen

Flakbij Oldehove ligt het gehucht Lammerburen. In het groninger woordenboek lezen we: "Lammerbult" = boerderij buiten de dijk bij 't grote elektries gemaal. Geschreven Lammerburen". J. Zijlma (zie art. Leens) noemt in zijn boekje over de Marne, de Lammerbult onder Oldehove 'n opwerping die de Hunze beheerste. Men is het over de naamgeving niet geheel eens. Op oude kaarten komen we de namen Lammerbuiren, de Lammerhuizen, Lumerhuizen en Lammerburen tegen.

Geschiedschrijver van der AA zegt dat de naam voorheen Lammerhuizen was, en dat het gehucht bestond uit twee boerderijen en drie daglonerswoningen. Een onderwijzer in Oldehove schreef in 1828: „Ten noorden der Lammerburen ziet men aan den oever der Hunze, eenen heuvel, Jolamer- of Lamerbult geheten van eene steenachtige zelfstandigheid".

Hoe het ook zij, het gaat ons om het bij Lammerburen staande grote watergemaal "De Waterwolf" met omgeving. Dit grote gemaal werd door de koningin in 1920 in werking gesteld. Het is het gemaal van het waterschap "Electra" aan het Reitdiep. Het heeft een capaciteit van vier miljoen liter water per minuut! Voor de afsluiting van de Lauwerszee (dat nu een bergboezem is) sloeg "de Waterwolf" het water uit in een boezemmeer van 113 ha. Dit boezemmeer is de benedenloop van het Reitdiep of Hunze. Bij het gemaal bevindt zich een natuurbad. Hier is gelegenheid tot roeien, zwemmen en vissen.

Een machtig gebied dit watergebied van het Reitdiep. Vooral het gedeelte tussen het gemaal en Zoutkamp. Als een enorme brede rivier strekt het Reitdiep zich voor ons uit. Er heerst rust en stilte. Talrijke watervogels drijven op het water. Dit is een stukje Groningen met een aparte bekoring. Trouwens dit gehele gebied is een bezoek waard. Overal ziet men de grote — in windsingels verpakte — boerderijen (Frutumaheerd en Pama-

heerd b.v.). Temidden van dit landschap het dorpsbeeld van Oldehove, waarvan de twee molens doen denken aan het dorpsilhouet van Winsum. Het zijn de achtkante stellingmolen "Aeolus" uit 1846 en de molen „De Leeuw" uit 1855. Deze laatste is de grootste, maar ook de fraaiste. Wanneer u zo — al dwalend — door het Humsterland, de Reitdiepdijk nog eens beklimt, kunt u met de dichter D. S. Hovinga zeggen:

Dit is de diek!
Mien riek
Mien laand
Ligt veur mie
In zien groot verbaand.

Het koolzoad bluit,
Het koren gruit,
De laiwerk zingt,
De hemel blinkt.

En aan de kim
In 't lout, de toren
In roemte hoast verloren
Zingt blied zien stem
Over zien riek: "Kiek,
Dat is de diek".

Een kijke in het pittoreske Niehove. Alle huisjes zijn gebouwd rond de 13e-eeuwse kerk.

De toren van het kerkje te Saaksum. De restauratie is gereedgekomen ondanks dat de steigers nog aanwezig zijn.